

PAȘI PESTE GRANIȚE

Oliver Sacks s-a născut în 1933 la Londra, într-o familie de medici, și a studiat medicina la Queen's College, Oxford. La începutul anilor '60 s-a stabilit în Statele Unite, la San Francisco. Din 1965 locuiește la New York, fiind în prezent profesor de neurologie la New York University School of Medicine.

Oliver Sacks a îmbinat activitatea medicală cu scrisul, iar cărțile în care prezintă publicului larg cazurile sale clinice s-au bucurat de o uriașă notorietate internațională – au fost traduse în peste 25 de limbi, în tiraje de milioane de exemplare. În plus, opera lui Oliver Sacks a avut un mare impact asupra intelectualilor umaniști și asupra artiștilor. Cartea sa *Awakenings* a stat la baza filmului cu același titlu (cu Robert De Niro și Robin Williams, film nominalizat la Premiul Oscar) și a inspirat piesa lui Harold Pinter *A Kind of Alaska*. După *The Man Who Mistook His Wife for a Hat*, regizorul Peter Brook a pus în scenă un celebru spectacol de teatru.

Cărți: *Migraine* (1970), *Awakenings* (1973, trad. rom. *Revenirea la viață*, Humanitas, 2012), *A Leg to Stand On* (1984, trad. rom. *Un picior de sprijin*, Humanitas, 2013), *The Man Who Mistook His Wife for a Hat* (1985, trad. rom. *Omul care își confundă soția cu o pălărie*, Humanitas, 2005, 2011), *Seeing Voices* (1989, trad. rom. *Văzând glasuri*, Humanitas, 2013), *An Anthropologist on Mars* (1995), *The Island of the Colorblind* (1996), *Musicophilia* (2007, 2008, trad. rom. *Muzicofilia*, Humanitas, 2009, 2012), *The Mind's Eye* (2010), *Hallucinations* (2012).

Oliver Sacks OCHIUL MINȚII

Cum se vede lumea când vederea dă greș

Traducere din engleză și note de
Ioana Ilie

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Dan Flonta
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Iuliana Glăvan
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Proeditură și Tipografie

Oliver Sacks
The Mind's Eye
Copyright © 2010, Oliver Sacks
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2014, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Sacks, Oliver
Ochiul minții / Oliver Sacks; trad.: Ioana Ilie. –
București: Humanitas, 2014
Bibliogr.
Index
ISBN 978-973-50-4550-0
I. Ilie, Ioana (trad.)
821.111-94=135.1
617.72(0:82-94)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

Pentru David Abramson

Prefață

Am crescut într-o casă cu mulți medici, în care erau frecvente discuțiile pe teme medicale – tatăl meu și frații mei mai mari erau medici generaliști, iar mama era chirurg. La cină erau abordate, inevitabil, multe subiecte medicale, dar niciodată nu era vorba doar de „cazuri“. Un pacient putea fi un exemplu pentru un sindrom sau altul, dar în discuțiile părinților mei aceste cazuri deveneau biografii, istorii trăite de oameni, legate de modul în care aceștia reacționau la boală sau la o leziune, la stres sau la nenorocire. Poate va fi fost inevitabil ca eu să devin medic și povestitor.

În 1985, când a apărut *The Man Who Mistook His Wife for a Hat**, un eminent profesor de neurologie a făcut o recenzie minunată a volumului. Cazurile erau fascinante, scria el, formulând o unică rezervă: în opinia sa, fusesem lipsit de sinceritate susținând că îmi abordez pacienții fără idei preconcepute, ca și cum, pe fond, aș fi știut foarte puține lucruri despre starea lor. Oare consultasem eu literatura științifică doar după ce primisem un pacient cu o anumită patologie? Recenzentul considera că, fără îndoială, avusesem în vedere o temă neurologică încă de la început și căutasem pacienți care să servească drept exemple.

Abordarea mea neurologică nu este de tip academic și, în fapt, dincolo de vasta lor educație medicală, cei mai mulți medici practicanți sunt prea puțin în măsură să aprofundeze cunoștințele

* Carte publicată în limba română sub titlul *Omul care își confundă soția cu o pălărie*, traducere de Dan Rădulescu, Humanitas, București, 2005, ed. a II-a 2011 (n.t.).

legate de numeroasele patologii existente, mai ales în cazul celor puțin frecvente, care, în facultățile de medicină, sunt studiate destul de sumar. Dacă apare un pacient care prezintă o afecțiune de acest gen, trebuie să facem puțină muncă de cercetare și, mai ales, să ne întoarcem la descrierile clinice inițiale. De aceea, studiile mele de caz încep întotdeauna cu o întâlnire, o scrisoare sau o bătaie la ușa mea – o experiență personală, așa cum a fost descrisă de pacient, care îndeamnă la o explorare mai amplă.

În calitate de neurolog generalist, profesând, cu precădere, în așezăminte pentru vârstnici, am discutat cu mii de pacienți de-a lungul ultimelor decenii. Toți m-au învățat câte ceva și le-am stat alături cu mare bucurie – în unele cazuri, ne-am întâlnit cu regularitate, ca medic și pacient, timp de cel puțin două decenii. Mi-am dat toată silința ca în notele mele clinice să consemnez ce s-a întâmplat cu ei și să reflectez la problematica lor. Cu permisiunea pacientului, uneori, notele mele s-au transformat în eseuri.

După ce am publicat primele mele studii de caz – cuprinse în volumul *Migraine* din 1970 –, am început să primesc scrisori de la persoane care încercau să înțeleagă sau să comenteze propriile experiențe neurologice. Într-un fel, această corespondență a devenit o extensie a practicii mele. Unii dintre indivizii descriși în această carte sunt pacienți; alții mi-au scris după ce au citit un caz pe care l-am prezentat. Le sunt recunoscător tuturor pentru că au acceptat să-și împărtășească experiențele, întrucât datele de acest tip largesc orizontul imaginației și ne arată ceea ce este deseori ocultat în domeniul sănătății: complexitatea funcționării creierului și uluitoarea sa capacitate de a se adapta și de a depăși handicapul, fără a mai vorbi de curajul și tăria anumitor persoane, de resursele interioare pe care se sprijină în fața provocărilor neurologice aproape imposibil de imaginat pentru noi ceilalți.

Mulți dintre foștii și actualii mei colegi au împărtășit, cu generozitate, timpul și experiența lor pentru a discuta ideile

cuprinse în această carte sau pentru a comenta versiunile preliminare. Tuturor acestora (și multor altora, pe care nu i-am amintit aici) le sunt extrem de recunoscător – îi menționez, mai ales, pe Paul Bach-y-Rita, Jerome Bruner, Liam Burke, John Cisne, Jennifer și John Clay, Bevil Conway, Antonio și Hanna Damasio, Orrin Devinsky, Dominic ffytche, Elkhonon Goldberg, Jane Goodall, Temple Grandin, Richard Gregory, Charles Gross, Bill Hayes, Simon Hayhoe, David Hubel, Ellen Isler de la Jewish Braille Institute, Narinder Kapur, Christof Koch, Margaret Livingstone, Ved Mehta, Ken Nakayama, Görel Kristina Näslund, Alvaro Pascual-Leone, Dale Purves, V. S. Ramachandran, Paul Romano, Israel Rosenfield, Theresa Ruggiero, Leonard Shengold, Shinsuke Shimojo, Ralph Siegel, Connie Tomaino, Bob Wasserman și Jeannette Wilkens.

Nu aș fi putut finaliza această carte fără susținerea morală și financiară acordată de anumite instituții și persoane, cărora le sunt profund îndatorat: mă gândesc în special la Susie și David Sainsbury, Universitatea Columbia, publicațiile *The New York Review of Books* și *The New Yorker*, Agenția Wylie, MacDowell Colony, Blue Mountain Center și Fundația Alfred P. Sloan. Îmi exprim, de asemenea, recunoștința față de personalul de la Alfred A. Knopf, Picador UK, Vintage Books și față de ceilalți editori ai mei din toate părțile lumii.

Mai mulți corespondenți de-ai mei au contribuit la această carte cu idei sau descrieri, printre care Joseph Bennish, Joan C., Larry Eickstaedt, Anne F., Stephen Fox, J.T. Fraser și Alexandra Lynch.

Le sunt recunoscător excepționalilor editori John Bennet de la *The New Yorker* și Dan Frank de la Knopf – care au îmbunătățit, în felurite moduri, această carte – și lui Allen Furbeck pentru ajutorul acordat în privința ilustrațiilor. Hailey Wojcik a dactilografiat numeroase ciorne, mi-a ușurat cercetările și mi-a acordat, practic, orice tip de ajutor necesar, pentru a nu mai vorbi de descifrarea și transcrierea celor aproape 90 000 de

cuvinte din „jurnalele melanomului“. În ultimii 25 de ani, Kate Edgar a jucat un rol inegalabil în calitate de colaborator, prietenă, editor, organizator – enumerarea poate continua. Ca întotdeauna, m-a încitat să gândesc și să scriu, să privesc din perspective diferite, dar să mă întorc, mereu, la esențial.

Înainte de orice, le rămân îndatorat subiecților sau pacienților mei și familiilor acestora: Lari Abraham, Sue Barry, Lester C., Howard Engel, Claude și Pamela Frank, Arlene Gordon, Patricia și Dana Hodkin, John Hull, Lilian Kallir, Charles Scribner, Jr., Dennis Shulman, Sabriye Tenberken și Zoltan Torey. Nu numai că mi-au permis să scriu despre experiențele lor și să citez detalii din fișele lor medicale, dar au și comentat pe marginea versiunilor preliminare ale textelor, mi-au prezentat alte persoane și mi-au permis accesul la alte surse de informare – în multe cazuri, devenind buni prieteni.

În final, țin să-mi exprim cea mai profundă recunoștință față de medicul meu, David Abramson, căruia îi dedic această carte.

O.W.S.
New York,
iunie 2010

Citire la prima vedere

În ianuarie 1999, am primit următoarea scrisoare:

Domnule doctor Sacks,

Într-o frază și în termeni ne-medicali, iată problema mea (foarte neobișnuită): nu pot să citesc. Nu pot citi nici partituri muzicale, nici altceva. În cabinetul oftalmologic reușesc, totdeauna, să citesc toate literele de pe scara de acuitate vizuală, inclusiv cele de pe ultimul rând. Însă nu pot citi cuvinte și am aceeași problemă cu partiturile muzicale. Mă confrunt cu această situație de ani întregi, am consultat cei mai buni medici, dar nici unul nu m-a putut ajuta. Aș fi extrem de fericită și v-aș rămâne recunoscătoare dacă v-ați face timp pentru a mă consulta.

Cu stimă, a dumneavoastră,

Lilian Kallir

I-am telefonat doamnei Kallir – mi-a părut mai indicat decât să-i răspund în scris, cum aș fi procedat în mod obișnuit, căci, deși nu părea a fi avut dificultăți în redactarea unei scrisori, afirmase că nu poate citi. Am discutat cu ea și am convenit să o văd la clinica neurologică unde lucram.

Doamna Kallir a venit imediat la clinică – o femeie de 67 de ani, cultivată, vivace, cu un puternic accent praghez – și mi-a relatat mult mai amănunțit povestea sa. Mi-a spus că era pianistă; o cunoșteam după nume ca pe o strălucită interpretă a lui Chopin și Mozart (susținuse primul concert, în public, la vârsta de 4 ani, iar celebrul pianist Gary Graffman o numise „una dintre cele mai muzicale firi pe care le-am cunoscut vreodată“).

Sesizase pentru prima oară că se petrece ceva rău în 1991, în timpul unui concert. Trebuia să interpreteze concertele pentru

pian ale lui Mozart și programul a fost schimbat în ultimul moment – Concertul pentru pian nr. 19 fiind înlocuit cu Concertul nr. 21. Dar, spre uimirea ei, când a frunzărit partitura Concertului nr. 21, a constatat că îi era total neinteligibilă. Deși vedea cu precizie și claritate portativele, liniile, fiecare notă în parte, aceste elemente nu se legau între ele și, luate împreună, nu aveau sens. A crezut că dificultatea avea legătură cu ochii ei. A interpretat concertul fără cusur, din memorie, și a clasat ciudatul incident la categoria „lucruri care se mai întâmplă“.

Problema a reapărut după câteva luni, iar capacitatea sa de a citi partituri muzicale a început să fluctueze. Dacă era obosită sau bolnavă le descifra cu greutate, dar, dacă era odihnită, le citea la prima vedere la fel de rapid și de ușor ca totdeauna. Însă, în general, problema s-a agravat și, cu toate că a continuat să predea, să facă înregistrări și să susțină concerte în întreaga lume, a depins tot mai mult de memoria ei muzicală și de vastul ei repertoriu, întrucât îi devenise imposibil să învețe piese noi folosind partiturile. „Până atunci, descifrasem perfect partiturile; interpretam cu ușurință un concert de Mozart la prima citire, dar acum nu mai pot“, mi-a spus.

Uneori, în timpul concertelor, avea goluri de memorie, dar Lilian (așa cum m-a rugat să îi spun), cu capacitatea sa de a improviza, a reușit să le mascheze. Când se simțea în largul ei, cu prietenii sau studenții săi, interpretarea sa părea la fel de bună ca totdeauna. Astfel, în virtutea inerției, de teamă ori printr-un soi de adaptare, a reușit să facă abstracție de problemele legate de citirea partiturilor – nu avea alte probleme vizuale, iar memoria și ingeniozitatea ei i-au permis să ducă o viață muzicală împlinită.

În 1994, după aproximativ trei ani de la momentul în care observase primele disfuncționalități legate de citirea partiturilor muzicale, Lilian a început să aibă probleme cu citirea cuvintelor. Și în acest caz avea zile bune și zile rele, existând chiar situații în care capacitatea sa de a citi părea să se modifice de la un

moment la altul: astfel, la început, o frază îi putea părea ciudată, de neînțeles, pentru ca, brusc, totul să fie bine și să citească fără greutate. Cu toate acestea, capacitatea de a scrie i-a rămas total neafectată. A continuat să întrețină o intensă corespondență cu foștii studenți și cu colegii ei împrăștiați în lumea întreagă, deși, pentru a citi scrisorile pe care le primea și chiar pentru a le reciti pe ale sale, depindea tot mai mult de soțul său.

Alexia* pură, neînsoțită de vreo dificultate în a scrie („alexia fără agrafie“), nu este tocmai neobișnuită, deși de obicei apare subit în urma unui accident vascular cerebral sau a altor leziuni ale creierului. Mai puțin frecvent, alexia se dezvoltă treptat, ca urmare a unei boli degenerative precum Alzheimer. Dar Lilian era prima persoană pe care o întâlneam în cazul căreia alexia s-a manifestat, înainte de toate, cu notele muzicale – o alexie muzicală.

În anul 1995, Lilian a început să dezvolte tulburări vizuale suplimentare. A observat că avea tendința de a „rata“ obiecte situate pe partea dreaptă și, după unele accidente minore, a decis că e preferabil să renunțe la condusul mașinii.

Uneori, și-a pus întrebarea dacă originea ciudatei sale probleme legate de lectură nu era, mai degrabă, de natură neurologică decât oftalmologică. „Cum este posibil să recunosc fiecare literă în parte, chiar și în cazul celor cu corp mic, de pe linia de jos a diagramei oftalmice și, totuși, să-mi fie imposibil să citesc?“ se întreba. Apoi, în 1996, a început să comită, ocazional, greșeli jenante – de exemplu, în anumite momente era incapabilă să recunoască vechi prieteni. Și-a amintit că, în urmă cu niște ani, citise unul dintre studiile mele de caz, sub titlul „Omul care își confunda soția cu o pălărie“, despre un bărbat care vedea totul clar, dar nu recunoștea nimic. Se amuzase citind textul prima oară, dar acum începuse să aibă în vedere sinistra posibilitate ca dificultățile cu care se confrunta să fie de aceeași natură.

* Incapacitate de a citi (n.t.).

Cuprins

<i>Prefață</i>	7
Citire la prima vedere	11
Redeșteptată la viață	37
Un literat	56
Rătăciți în labirintul fețelor	82
Stereo Sue	108
Persistență vizuală	138
Ochiul minții	193
<i>Mulțumiri</i>	229
<i>Bibliografie</i>	231
<i>Indice</i>	243